

PORUKE IVANA PAVLA II. ZA HRVATSKU PASTORALNU OBNOVU

Alojzije Čondić

Katolički bogoslovni fakultet
Sveučilišta u Splitu
alcondic@gmail.com

UDK 272-732.2Iohannes Paulus II, sanctus
<https://doi.org/10.34075/cs.60.2.2>

Pregledni rad
Rad zaprimljen 7/2023

Sažetak

Sveti papa Ivan Pavao II. posjetio je Hrvatsku 1994., 1998. i 2003. godine, uputivši ohrabrujuće i sadržajne poruke hrvatskoj Crkvi kako bi učvrstio braću i sestre katoličke zajednice koji su u doba vjerskih progona ostali vjerni Kristu. Pastoralne poruke otkrivaju koliko je Papa razumio i volio Hrvate, želeći da Crkva doživi obnovu naviještajući evanđelje i svjedočeći vjeru. Člankopisac prosuđuje društveno-kulturno i crkveno surjeđe njegovih dolazaka i poslanih poruka. U raščlambi porukâ osvrće se na komunističko doba, na događaje Domovinskoga rata i na prijelazno razdoblje u demokratski sustav. U drugomu dijelu prikazuje područja za pastoralnu obnovu, raščlanjajući smjernice poslane Crkvi i svim hrvatskim građanima.

Ključne riječi: Ivan Pavao II., komunizam, demokracija, kultura, rat, mir, vjera, obitelj, mladež.

UVOD

Djelokrug pontifikata pape Ivana Pavla II. (1978. - 2005.) u mnogomu je uporište za crkveni i teološko-pastoralni smjerokaz. Sukladno tomu u ovomu radu s teološko-pastoralnoga motrišta raščlanjujemo njegove pastirske poruke, koje je na trima dolascima izrekao Crkvi i hrvatskim građanima. Njegove su poruke „dragomu hrvatskom narodu“¹ „i plemenitoj zemlji“², „natopljenoj krvlju brojnih mučenika“³, neodvojive od njegove osobnosti i teološko-pastoralnih spoznaja. Prožet vjerom, crkvenim iskustvom i

¹ Ivan Pavao II., *Govor na primanju u Predsjedničkim dvorima*, Zagreb, 11. 9. 1994.

² Isti, *Govor u zračnoj luci Pleso*, Zagreb, 2. 10. 1998., 1.

³ Isti, *Govor pape Ivana Pavla II. na svečanom dočeku*, Zračna luka Omišalj na Krku, 5. 6. 2003., 2.

društveno-kulturnim okruženjem iz Poljske i agapičnim poslanjem, odaslao je ohrabrujuće poruke hrvatskomu narodu tijekom i nakon Domovinskoga rata (1991. - 1995.) te početkom XXI. stoljeća.

Papu Ivana Pavla II. i Hrvate zbližila je katolička vjera, slična povijest poljskoga i hrvatskoga naroda.⁴ Karol Wojtyła je do 1963. godine malo znao o Hrvatima i Hrvatskoj, a na temelju komunističkih izvora bio je uvjeren da u bivšoj Jugoslaviji nije vladao komunizam, nego neka vrsta socijalizma i da je to pravoslavna država sa srpskim stanovništvom. Upoznavši splitsko-makarskoga nadbiskupa Franu Franića, 1963. godine, spoznao je istinu o razornosti marksizma u Hrvatskoj pa je brzo širio svoje vidike. Nadbiskup Franić, kao i mnogi drugi, u njegovo je srce usadio zrnce istine, koje se ukorijenilo i donijelo mnoge plodove hrvatskomu narodu.⁵

Upoznavši povijest hrvatskoga naroda, osobito patnje koje je proživljavao pod nasiljem komunističkoga zlosilja,⁶ upoznao je narav toga zla, te se kao poglavar Crkve javno i odvažno zauzimao za ispaćeni hrvatski narod. Od susreta s nadbiskupom Franićem, tijekom Sabora i sve do izbora za Papu (1978.), susretao se i razgovarao o hrvatskoj Crkvi s mnogim hrvatskim biskupima, svećenicima i vjernicima laicima, osobito s kardinalom Franjom Šeperom⁷, koji mu je, kao pročelnik Zbora za nauk vjere, bio pouzdani suradnik. Prvi veliki susret Hrvata i pape Ivana Pavla II. bio je u travnju 1979. godine, kada su Hrvati hodočastili u Rim, prigodom proslave trinaest stoljeća hrvatske povijesti i vjernosti Crkvi.⁸ Nadahnjujući se životom Alojzija Stepinca (1898. - 1960.), „kao mučeničkoga branitelja Katoličke Crkve i kao hrvatskog evandeoskog rodoljuba“⁹, proglasio ga je blaženim 4. listopada 1998. u Mariji Bistrici, što je utjecalo na poticaj duhovnosti.

Živeći iza „željezne zavjese“ do 1991. godine, Hrvati su, s osjećajem vjere, u Papi prepoznali iskrenoga prijatelja, koji im je pomogao „prijeći prag nade“¹⁰. Koliko mu je stalo do istine i mira na

⁴ Usp. F. Kuharić, Papa Ivan Pavao II. zadužio hrvatski narod, u: S. Tomašević - G. Galazka, *Ivan Pavao II.*, Zagreb, 1994., 5.

⁵ Usp. F. Franić, *Uspomene na moje susrete s papom Ivanom Pavlom II.*, CuS, 35 (2000.), 2, 139-145.

⁶ Usp. A. Casaroli, *Mučeništvo strpljivosti*, KS, Zagreb, 2001., 299-369.

⁷ Usp. Ivan Pavao II., *Propovijed na svećanoj misi u sportskoj zračnoj luci u Čepinu kraj Osijeka*, 7. 6. 2003., 2.

⁸ Usp. Giovanni Paolo II., *Solenne concelebrazione eucaristica per il Pellegrinaggio Nazionale Croato a Roma*, 30. 4. 1979., u: *Insegnamenti*, vol. II/1, 1979., 10241027.

⁹ F. Franić, *Uspomene na moje susrete s papom Ivanom Pavlom II.*, 142.

¹⁰ Ivan Pavao II., *Prijeći prag nade*, Mozaik knjiga, Zagreb, 1994., 234.

ratnomu području potvrđuje činjenica da je 1994., u vihoru rata, „kao goloruki hodočasnik Evanđelja“¹¹, neustrašivo posjetio Hrvatsku izrekavši „riječ utjehe i solidarnosti“.

Karol Wojtyła je kao pomoćni krakowski biskup koncem 1962. godine došao u Papinski hrvatski zavod sv. Jeronima u Rimu, te je istaknuo da je to bio prvi susret dviju Crkava koje su imale slična iskustva. Kao Papa Hrvatski je zavod posjetio 21. listopada 1989. godine, napominjući da je nekoliko puta pokušao otići „u ovu zemlju“, ali to do tada nije mogao. Vrijeme nije bilo sazrelo posjetiti zemlju u kojoj je vladala neprijateljska bezbožna vlast, ali nije odustajao od svoga nauma, nego je, kako reče, svaki dan molio u nadi da će posjetiti Hrvatsku.¹²

Tada je rekao da su Hrvati ostali postojani tijekom teških povijesnih događaja, jer su „znali od koga su naučili“ (2Tim 3,14) neprolazne istine vjere. Zaključivši da su znali u nevoljama očuvati znakove pouzdanja u Boga, izrekao im je poruku o vrijednosti molitve i potrebi da žive životom dostojnim čovjeka.¹³ To je bila proročka poruka, jer je nedugo nakon toga Hrvatskom plamtio osvajački rat, tijekom kojega su Hrvati posvjedočili smisao molitve i vjere u Božje milosrđe. Dvanaest godina poslije, odnosno 16. studenoga 2001., prisjetio se toga na susretu s poglavarima i sveučilištarcima, podsjetivši ih da je više puta, kao poljski biskup, bio ugošćen u Zavodu.¹⁴ Kako je rekao, dvaput je posjetio Hrvatsku (1994. i 1998.), a treći put bio je u lipnju 2003., prigodom svojega „stotog apostolskog putovanja“¹⁵, poslavši poruke za pastoralnu obnovu Hrvatske.¹⁶

¹¹ Isti, *Govor u međunarodnoj zračnoj luci Pleso*, Zagreb, 10. 9. 1994., 2.

¹² Usp. Ivan Pavao II., *Govor u Papinskomu hrvatskom zavodu svetoga Jeronima u Rimu*, 21. 10. 1989.

¹³ Usp. Giovanni Paolo II., *Omelia durante la messa per la comunità croata nella chiesa nazionale di san Girolamo a Roma*, 21. 10. 1989., 5.

¹⁴ Usp. Isti, *Discorso alla comunità del Pontificio collegio croato di san Girolamo in Roma*, 16. 11. 2001., 4.

¹⁵ Isti, *Govor pape Ivana Pavla II. na svečanom dočeku*, Zračna luka Omišalj na Krku, 5. 6. 2003., 1.

¹⁶ Usp. J. Božanić, *Ivan Pavao II. papa hrvatske nade*, GK, Zagreb, 2014., 51-79, 139-145; J. Mikrut (ur.), *Sangue del vostro sangue, ossa delle vostre ossa. Il pontificato di Giovanni Paolo II (1978-2005) e le Chiese in Europa centro-orientale*, Gabrielli, Verona, 2020., 603-701.

1. DRUŠTVENO-KULTURNO SURJEČJE PORUKÂ SV. PAPE IVANA PAVLA II.

Da bi se poruke pape Ivana Pavla II. izrečene tijekom posjeta Hrvatskoj životno shvatile, nužno je raščlaniti društveno-kulturne prilike, koje su bile veoma zamršene. Poruke s njegova prvoga dolaska, koji je „očekivan vrlo mnogo vremena“¹⁷, prožete su osvrtom na *prošlost*, naglašavajući patnje hrvatskoga naroda pod jarmom komunizma, na *sadašnjost*, označenu srpskim napadom i ratom te usmjerenost na *budućnost*, u kojoj demokratsko društvo treba graditi na evanđeoskim temeljima.

Govoreći o svijetlim likovima hrvatskoga naroda, isticao je povijesnu stranicu „u godinama neposredno nakon Drugoga svjetskog rata“, tvrdeći da je „kardinal Alojzije Stepinac bio protagonist te povijesne stranice, plativši patnjama i kušnjama svake vrste svoju hrabru privrženost Evanđelju“.¹⁸ Ne hoteci da se Crkva i narod ukopaju u rovove prošlosti i naivno zaletu u budućnost, napomenuo je: „Ta povijest milosti postaje danas za vas poticaj da razmišljate o sadašnjosti i poziv da izgrađujete budućnost koja je pred vama.“¹⁹

1.1. Crkva u doba komunističke vladavine

Iz poruka pape Ivana Pavla II. tijekom njegovih triju posjeta Hrvatskoj razvidno je da povijest prosuđuje teološko-pastoralnim i ćudorednim pogledom, a ne samo političkim i gospodarstvenim. Vjerom „ispituje znakove vremena i tumači ih u svjetlu evanđelja“²⁰, a jedan od njih je propast komunizma, koji se urušio zbog svojih zasebnih zabluda i zloraba. Razborito prosuđuje društveno i pastoralno surjeće, pa, kao miroljubiv čovjek, koji je proživio dva totalitarizma, neustrašivo odašilje poruke mira Crkvi i društvu. Došavši u Hrvatsku, prvi put 10. rujna 1994., rekao je da „svako Papino putovanje ima uvijek pastoralnu narav“²¹, a 1998. poručio je da dolazi učvrstiti braću u vjeri, ohrabriti ih u nadi i ojačati njihovu ljubav.²²

¹⁷ Ivan Pavao II., *Osvrt na posjet Zagrebu i Hrvatskoj prilikom uobičajene generalne audijencije u srijedu*, Vatikan, 14. 9. 1994.

¹⁸ Isti, *Propovijed na svečanoj sv. Misi*, 11. 9. 1994., 3.

¹⁹ Isto, 4.

²⁰ Drugi vatikanski koncil, Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu *Gaudium et spes* (7. 12. 1965.), KS, Zagreb, 72008., 4. (dalje: GS).

²¹ Ivan Pavao II., *Govor u međunarodnoj zračnoj luci Pleso*, Zagreb, 10. 9. 1994., 3.

²² Usp. Isti, *Govor u zračnoj luci Pleso*, Zagreb, 2. 10. 1998., 2.

Premda je „Bog htio da Ivan Pavao II. pridonese urušavanju komunističkoga sustava“²³, ipak, svjestan da sâm slom ideologijâ zla nije dovoljan, karizmatiski je Papa poduzimao različite pastoralne pothvate i ponudio društveni crkveni nauk usmjeren prema zajedničkomu dobru. Kao filozof, etičar i teolog, a osobito na temelju poljskoga iskustva, dubinski je poznavao prosvjetiteljski duh i komunističko zgarište,²⁴ pa se je, došavši u Hrvatsku, uvjerio da se Crkva vjerom suprotstavila „jarmu ateističkoga komunizma“²⁵ radujući se ‘slomu komunističkoga režima’. Zašto se raduje?

Komunistička vlast, koja je izrasla iz marksističke predrasude, kao nijekanje Boga i obezboženje društva, primjenjujući načelo prvenstva sile nad razumom, nijekala je dostojanstvo čovjeka kao osobe, što je proizvelo „antropološku katastrofu“; stvarno je zabranjivala slobodu vjere, obezvrijedila je crkveni brak kao društvenu kategoriju, isključila je vjeronauk iz škole, ukinula je crkvene udruge i društva, pomoću političkih udruženja kanila je podijeliti svećenike, progonila je one koji su mislili drukčije, sustavno je uhodila i ubijala ljude, iz vjerskih i narodnosnih pobuda.

U nečovječnomu okružju ateizma, koji je „povezan s prosvjetiteljskim racionalizmom, koji shvaća ljudsku i društvenu stvarnost mehanicistički“²⁶, Crkva je tražila načine obnašanja poslanja i očuvanja opstojnosti vjernika. Praksa i kultura totalitarizma nijekala je Crkvu kao božansko-ljudsku ustanovu, pa ne čudi što je, pod zlobnim pritiscima, pastoralno stjerana u sakristiju i u sjenu zvonika. Komunistička ideologija i vlast nastojali su je razoriti ili sebi podvrgnuti, jer nisu mogli trpjeti da netko ‘iznosi objektivno dobro i zlo mimo njihove volje’. Stoga su priječili Crkvu u društveno-kulturnomu radu. Vjernici su unatoč svim zvjerstvima i tlaci ustrajno, uglavnom u obitelji i župi kao jedinim crkvenim mjestima zajedničkoga života, gajili vjeru i obnašali svoje vjerničko poslanje.

Tijekom desetljeća ‘komunističke diktature’ crkveni se rad nije mogao cjelovito i sustavno razvijati, pa je proživljavao svojevrсно nazadovanje, stvorio se solistički pastoral autoritativnog oblika, u kojemu su vjernici laici bili pasivni, a svećenici jedini nosite-

²³ N. Eterović, *Predgovor hrvatskomu izdanju*, u: A. Riccardi, *Ivan Pavao II.*, 6.

²⁴ Usp. Ivan Pavao II., *Sjećanje i identitet*, Verbum, Split, 2005., 13-24; J. Ratzinger/Benedikt XVI., *Ivan Pavao II.*, Verbum, Split, 2008., 16-20.

²⁵ Ivan Pavao II., *Govor u međunarodnoj zračnoj luci Pleso*, Zagreb, 10. 9. 1994., 4, 5.

²⁶ Isti, *Enciklika Centesimus annus* (1. 5. 1991.), KS, Zagreb, 1991., 13 (dalje: CA).

lji pastoralala.²⁷ Prevladavala je 'piramidalna' slika Crkve, prevelika klerikalizacija crkvenoga života, centralistički oblik i obrambeni način pastoralala. Zbog totalitarističkoga društvenog ustroja nisu se razvijale pastoralne strukture suodgovornosti i sudjelovanja. Crkva je djelovala uglavnom *ad intra*, usmjerujući se na podjelu sakramenata, Caritas je službeno bio zabranjen, a kateheza se djelomično ostvarivala u župama. Crkveni rad *ad extra*, tj. prema društvu, posve je bio onemogućen. Stvarala se svojevrsna usamljenost i samoizdvajanje Crkve te 'privatnost vjere', zbog čega u društvu nastaje *homo duplex*.

Motreći bezumne čine nečovječne vlasti, biskupi su zaključili da se javlja „zapostavljanje vjernika u društvu i javnom životu; različiti oblici pritiska na roditelje, djecu i mlade zbog pohađanja vjeronauka; isključenje vjere i Crkve iz velikog dijela sredstava društvenoga priopćivanja; zahtjev da mladi vjernici osmogodišnjih, srednjih i visokih škola usvoje marksistički pogled na svijet...“²⁸. Razumljivo je što Ivan Pavao II. u osvrtu na komunizam podsjeća vjernike na patničku povijest hrvatskoga naroda, ističući kao uzor „vrsni lik Crkve u Hrvata“, kardinal Stepinca, „koji je prinio sebe kao najveću žrtvu, samo da ne bi zanijekao vjeru“²⁹.

1.2. Posjet tijekom Domovinskoga rata i kultura mira

Budući da je ne samo pojmovno nego i na svojoj koži osjetio razornost Drugoga svjetskog rata i smrtonosnu oštricu dvaju zala, nacizma i komunizma, sve je činio da se spriječi i što prije i što bezbolnije završi srpsko nasilje i uspostavi mir u Hrvatskoj te Bosni i Hercegovini.³⁰ Osim što je u javnim nastupima i porukama pozivao sveopću Crkvu na molitvu i svjetske čimbenike na uspostavu pravednoga mira, posjetio je Hrvatsku, pokazavši kršćansku ljubav i solidarnost.

²⁷ Usp. P. Aračić, G. Črpić, K. Nikodem, *Postkomunistički horizont*, Diacovensia, Đakovo, 2003., 180-182. J. Krišto, *La Chiesa cattolica e il regime comunista in Croazia dal 1945 al 1990*, u: J. Mikrut (ur.), *La Chiesa cattolica e il comunismo*, Gabrielli, Verona, 2016., 327-386.

²⁸ Biskupi BKJ, *Radosno naviještanje Evandjelja i odgoj u vjeri*, KS, Zagreb, 1983., 9, usp. 16.

²⁹ Ivan Pavao II., *Propovijed na Večernjoj sa svećenicima, redovnicima, redovnicama i svećeničkim pripravnicima*, Zagreb, 10. 9. 1994., 3.

³⁰ B. Skoko, *Identitet Hrvata i hrvatske države u govorima i porukama pape Ivana Pavla II.*, *Poznańskie Studia Slawistyczne*, 2016., 361-376, vidi u: <https://presto.amu.edu.pl/index.php/pss/article/view/6381/6393> (20. 4. 2023.).

Uzimajući u obzir tadanja europska i svjetska zbivanja kao što je završetak „hladnoga rata“, raspad Sovjetskog Saveza i pad Berlinskoga zida, 1989. godine, odnosno pad komunizma,³¹ Ivan Pavao II., svjestan ratnih razaranja i zamršenosti odnosâ, dolazi kao promicatelj *kulture mira*, koja uključuje zdravo domoljublje, a odbacuje isključivost. Osim što je gromoglasno zavapio da prestane govor mržnje i oružja, promicao je evanđeosku poruku, tvrdeći da se rane mogu liječiti samo melemom oprosta i poniznosti. Rješenje zatrovanoga okruženja nazire vjerom, naučavajući da se može samo „na vječnim vrjednotama Evanđelja izgrađivati pravedno društvo“.

Tada je bjesnio Zaljevski rat, pa je često upozoravao čovječanstvo na grozote rata, opominjao je svjetske čelnike da se klone rata, jer rat razara čovjeka i društvo. Mnogim se svjetskim čelnicima nije svidao Papa koji je osuđivao rat i previše govorio o miru.³² Nije ih pokretala kršćanska etika, nego materijalistički zahtjevi, jer „ako su materijalne vrijednosti ne samo temeljne nego zapravo i jedine – rat je nužan“.³³ Napad na Hrvatsku za njega je bio „apsurdan i surov rat“³⁴.

Posjet Hrvatskoj u jeku agresije bio je njegov poziv na mir, kako je i sâm naglasio: „svoju bih poruku vašemu narodu želio sažeto izreći upravo riječju mir“, a „trud na uspostavi mira sveta je dužnost svakoga vjernika. Mir je uvijek moguć ako ga se iskreno želi“.³⁵ Za „hodočasnika mira“, koji se nije dao ničim ucjenjivati, mir nije nedostižan, nego je budućnost povijesne stvarnosti,³⁶ nije plod probitačnih sustava ili političkih igara, nego ga treba graditi na istini i ljubavi, isprositi od Boga.

U govoru o miru ustrajno proteže evanđeosku nit i teološku odrednicu, jer iz korijena kršćanskoga poimanja mira izrasta *oprost*, koji treba tražiti i dati; u suprotnomu, bez *kulture mira*, rat uvijek ostaje u zasjedi i vreba. Potičući sve ljude da budu hrabri oprostiti i prihvatiti bližnje, naglasio je da oprostiti ne znači odustati od zakonskih sredstava pravne države protiv počinitelja zločina, nego znači osloboditi srce osjećaja osvete, koja nije spojiva s uljudbom

³¹ Usp. S. Dziwisz, *Život s Papom*, 180-192. G. Barberini, *L'ostpolitik della Santa Sede. Un dialogo lungo e faticoso*, Il Mulino, Bologna, 2007., 385-409.

³² Usp. S. Dziwisz, *Život s Papom*, 206-213.

³³ K. Wojtyła, *Temelji etike*, Verbum, Split, 1998., 104.

³⁴ Ivan Pavao II., *Govor u zračnoj luci na završetku pastirskoga pohoda*, Zagreb, 11. 9. 1994., 3.

³⁵ Isti, *Govor u međunarodnoj zračnoj luci Pleso*, Zagreb, 10. 9. 1994., 5.

³⁶ Usp. Isti, *Propovijed na svečanoj sv. Misi koju je služio u nazočnosti više od milijun vjernika*, 11. 9. 1994., 4.

ljubavi, jer mir ima svoj temelj u Božjemu srcu. Svjestan poslanja Crkve svećenicima je povjerio tešku, ali neizbježnu zadaću: „pomiriti ljude s Bogom i čovjeka s čovjekom“, zaželjevši da hrvatski „narod smogne snage da oprost i, kada je potrebno, da traži oprost“³⁷.

Papinu poruku o *kulturi mira* usvojio je prvi hrvatski predsjednik dr. Franjo Tuđman, čije se shvaćanje Hrvatske i svijeta temeljilo na kršćanskomu stavu. U svomu govoru 1998. godine potvrdio je koliko su na njega utjecale Papine poruke: „Vi ste nas svojim govorom prošli put poticali na promicanje kulture mira, koja podrazumijeva snošljivost i solidarnost, i kršćansku potrebu pružanja ruke oprosta i svojim neprijateljima. Vođeni takvom politikom ... mi smo otvorili put i međunarodnoj zajednici za mirovne sporazume za Bosnu i Hercegovinu, te mirnu integraciju hrvatskoga Podunavlja, koja je uspješno ostvarena suradnjom hrvatskih vlasti i međunarodne zajednice.“³⁸

1.3. Pastoralne pobude uspostavom demokracije i budućnost društva

Papini posjeti s konca drugoga i na početku trećega tisućljeća odvijaju se između jednogumne komunističke vlasti i prijelaza u demokratski sustav. Bilo je to teško doba za Hrvatsku, koja je za Papu „sastavni dio Europe“. U državi koja se u krvi stvarala, trebalo nadići komunistički duh i stvarati kreativni pastoral. „Hodočasnici Evanđelja“ shvatio je bit izazova, rekavši da „ratne posljedice i način razmišljanja stvoren u doba komunističke vladavine stvaraju brojne zapreke“, pa je „prije nego što je potrebno ne klonuti duhom“, tražeći „prikladna rješenja čak i za najsloženija pitanja“³⁹. Premda je Crkva bila nespremna, ipak nije posustala, nego se nastojala pastoralno i društveno postaviti u početcima sazrijevanja demokracije.

Osim materijalne obnove ratom razorenih područja, kao pastoralni krajnji cilj predložena je duhovna obnova društva i Crkve. Uspostavom demokracije, kojoj se trebalo prilagoditi, dogodila se dodatna pastoralna napetost. Unatoč priželjkivanoj slobodi povećavala se vjerska ravnodušnost, koja je proizlazila iz gubitka smisla za nadnaravno, uznapredovalo je obezvrjeđivanje vjere i konzumerizam, mnogi su ideologiju zamijenili za vjeru bez unutarnjega obraćanja i poosobljene vjere.

³⁷ Isti, *Propovijed na Večernjoj sa svećenicima, redovnicima, redovnicama i svećeničkim pripravnicima*, Zagreb, 10. 9. 1994., 2.

³⁸ F. Tuđman, *Govor na zagrebačkom aerodromu Pleso*, 2. 10. 1998.

³⁹ Ivan Pavao II., *Govor u zračnoj luci Pleso*, Zagreb, 2. 10. 1998., 3.

Papa, svjestan napetosti, podsjeća da je Crkva pozvana odlučnim moralnim imperativom, koji izrasta iz molitve *Očenaša*, oblikovati čovjeka i kenotički evangelizirati društvo. Raščlanivši primjese iz prošlosti, a usprkos ratu i interesnim pritiscima domaćih i tuđih čimbenika, poručio je Hrvatima: „Pozvani ste danas graditi bolju budućnost, aktivno sudjelujući u javnom životu i dajući vaš nezamjenjivi doprinos učvršćenju demokratskog sustava, dobrom funkcioniranju institucija, usavršavanju pravne države.“⁴⁰ Budući da je komunizam u većini ljudi krivotvorio odnos prema državi i društvu, Papa upozorava na osobnu i zajedničku odgovornost u izgradnji zdravoga društva.

Ulazak u demokraciju ne rješava nakupljene nevolje niti jamči uspješnu budućnost, ako isključuje posljednju istinu i načela, jer se tada pretvara u totalitarizam i postaje plodno tlo sekularizmu i relativizmu, koji rastaču čovjekovu slobodu, osobnost i društvo. Stoga je nadahnuto upozorio da se novac, kojim se plaća cijena demokratizacije društva, treba izgrađivati „od plemenitih kovina čestitosti, razboritosti, poštivanja bližnjega, požrtvornosti, strpljivosti. Misliti da se cijena može platiti nekim drugim novcem, znači izvirgavati se opasnosti pada pod stečaj“.⁴¹

Da Hrvati ne bi prokockali slobodu koju su krvlju stekli, Papa im je posvijestio da ne zaborave svoje korijene i svoju kulturu, vjeru i vrjednote, ističući da čovjek, čiji smisao Crkva prima od božanske objave, treba biti temeljna briga države, naučavajući da je upravo „taj čovjek put Crkve“⁴². Hrvatskoj, koja je u prošlomu „stoljeću bila zahvaćena dramom“, poručuje: „Sami ste neposredno iskusili u kakve zablude može pasti jedno društvo koje u svoje temelje stavlja odbijanje Boga i prezir božanskog zakona. Kada se to dogodi, čovjek više nije prvotno dobro države, nego postaje objekt i sredstvo za postizanje protuljudskih ciljeva. Prošlost i suvremena povijest uče nas da prava vjera u Krista daje najsigurniji oslonac za očuvanje i promicanje ljudskog dostojanstva.“⁴³

U doba komunističkog vrtloga Crkva je bila većinom prisiljena na usamljeni način rada, stvorivši samouputni pastoralni smjer.

⁴⁰ Isti, *Govor u zračnoj luci na završetku pastirskoga pohoda*, Zagreb, 11. 9. 1994., 2.

⁴¹ Isti, *Govor u zračnoj luci u Splitu na završetku pastirskoga pohoda*, 4. 10. 1998., 4.

⁴² Isti, Enciklika *Redemptor hominis* (4. 3. 1979.), KS, Zagreb, 1997., 14. Usp. CA, 6. pogl.

⁴³ Isti, *Govor u zračnoj luci na završetku pastirskoga pohoda*, Zagreb, 11. 9. 1994., 4.

Papa, kao sudionik Sabora koji se otvara svijetu, potiče hrvatsku Crkvu na promjenu pastoralne svijesti i na „odlučan zamah novoj evangelizaciji“⁴⁴. Ne želeći da Crkva ostane zatvorena i da se pretvori u neplodni društveno-crkveni izdvojak, potiče je da bude stvaralačka snaga sinodalnoga stila koji može postati nadahnuće za tražitelje smisla života.

Svjestan da se vremena mijenjanju i da treba mijenjati način rada, tvrdi da je životno „važno da hrvatski narod ostane vjeran svojim kršćanskim korijenima te da istodobno bude otvoren zahtjevima sadašnjega trenutka“⁴⁵. U sastavu društvenoga i crkvenoga ustroja, a glede pastoralnoga obraćenja, gorljivo poručuje da „nova vremena traže i prikladne metode evangelizacije. Uspostava demokratskog sustava u Hrvatskoj otvorila je nove mogućnosti pastoralnoga djelovanja na području školstva, sredstava društvenoga priopćivanja, dušobrižništva vojnika, bolesnika i zatvorenika. Potrebno je iskoristiti te mogućnosti i dati dokaz kreativnosti... Ta pažljiva pastoralna briga mora obuhvatiti sva područja ljudskoga djelovanja...“⁴⁶

Crkvi, svijetu i društvenoj zajednici trebaju svećenici, redovnici i osobe posvećena života, naučava Papa. Ali, u poimanju Crkve kao „naroda Božjega“, nadilazi klerikalizaciju i nadodaje da treba promicati *dobro osposobljen laik*, koji sa svećenicima zna surađivati, osobito u vjeropouci i društvenoj skrbi, jer „socijalna skrb Crkve, usmjerena je razvoju čovjeka i društva“⁴⁷.

Crkva je u Hrvatskoj već tada shvatila Papine poruke pa je, premda nije imala pripremljene vjernike laike za rad u novomu okruženju, poduzimala pastoralne pothvate, kao što je uspostavila Caritas, školskoga vjeronauka, bolničkoga i vojnoga pastoral, suočavajući se s novim izazovom komunikativnoga i medijskoga pristupa. Da se ne bi urušila vjera, utrnula nada i ohladila ljubav, nužno je u doba globalizacije i digitalizacije razvijati evanđeosku povezanost i učiniti sve da „iz davnih kršćanskih korijena ove zemlje provre jaka bujica životne limfe koja će sada već u zoru novog tisućljeća osigurati procvat istinskoga humanizma za buduće naraštaje“.⁴⁸

⁴⁴ Isti, *Govor u zračnoj luci Pleso*, Zagreb, 2. 10. 1998., 3.

⁴⁵ Isto.

⁴⁶ Isti, *Propovijed na svečanoj sv. Misi*, 11. 9. 1994., 4.

⁴⁷ Isti, *Enciklika Sollicitudo rei socialis* (30. 12. 1987.), KS, Zagreb, 1988., 1.

⁴⁸ Isti, *Govor u zračnoj luci Pleso*, Zagreb, 2. 10. 1998., 3.

2. PASTORALNA PODRUČJA I SMJERNICE ZA PASTORALNO OBRAĆENJE

Znajući da prijelaz iz totalitarnoga u demokratski sustav podrazumijeva mnogo mudrosti i napora, Papa je želio pomoći Crkvi i društvu da uspješnije živi u novomu okruženju. Osim što je svjestan da je prijelaz iz stečenoga u nepoznato bolan i nužan, isto tako zna da je pogibeljno bez evanđeoske domišljatosti ostati u prošlosti, pa zagovara pastoralno stvaralaštvo i pozornu skrb na svim područjima ljudskoga rada, želeći „da baština ljudskih i kršćanskih vrijednosti ... bude najdragocjenije blago puka ove zemlje“⁴⁹. To je bit pastorala i njegove obnove, koju Ivan Pavao II. upućuje hrvatskoj Crkvi za treće tisućljeće. Da ta zamisao ne bi zastala na površnom ustroju crkvenih struktura, u svim pothvatima treba „računati na snagu koja dolazi od vjere“⁵⁰.

2.1. Nova evangelizacija i poziv na svetost

Da bi Crkva mogla uvjerljivo svjedočiti i svijetu „pokazivati predivna djela Božje ljubavi“, prvobitno je pozvana evangelizirati samu sebe, „učvrstiti zajedništvo svih svojih različitih snaga“⁵¹ te u duhu *poziva na svetost*⁵² osmisliti pastoralnu metanoju, proširiti crkvene vidike i posvijestiti su/odgovornost u navještaju evanđelja u promijenjenim okolnostima. Papa je rekao hrvatskoj Crkvi da razborito prosuđuje društvene promjene i da se mudro pastoralno ponaša, odnosno da se pripremi za novu uljudbu, postmodernu i globalnu kulturu, da se suoči s diferenciranim i podijeljenim društvom. Za uspješno evangelizacijsko-misionarsko poslanje treba njegovati zdravu duhovnost, crpeći snagu iz dubine evanđelja i naviještati evanđeosku sliku Boga i pogled na čovjeka.

Da se ne bi bezbožnom ravnodušnošću i prilagodljivom pobožnošću promašila Božja istina, prvo u obraćenju je ispovijest i obnova vjere u Isusa Krista. Papa je u svojim porukama posvijestio da su tijekom hrvatske povijesti duhovno prednjačili mnogi „muževi i žene za koje je vjera bila program njihova života“⁵³. Svjestan kakva

⁴⁹ Isti, *Propovijed na misi proglašenja blaženom s. Marije Propetoga Isusa Petković*, Dubrovnik, 6. 6. 2003., 2.

⁵⁰ Isti, *Govor u zračnoj luci na završetku pastirskoga pohoda*, Zagreb, 11. 9. 1994., 6.

⁵¹ Isti, *Govor Svetog Oca hrvatski biskupina*, Nadbiskupski dvor u Splitu, 4. 10. 1998., 2.

⁵² Usp. Isti, *Propovijed na svečanoj misi u sportskoj zračnoj luci u Čepinu kraj Osijeka*, 7. 6. 2003., 1.

⁵³ Isti, *Govor na Žnjanu u Splitu*, 4. 10. 1998., 4.

je zla rat ostavio, pozvao je puk da se, u duhu evanđelja, usmjeri „na *postupno liječenje dubokih rana sukoba*, na istinsko pomirenje među svim etničkim, religioznim i političkim komponentama stanovništva“⁵⁴.

Premda je povijest bila potresna, a ratni napad stvorio pogubne podjele, Papa, promičući put jedinstva i mira, naučava da je *vjera* „snaga koja ujedinjuje i daje dobre plodove“⁵⁵. Središnja nit njegovih poruka je nova evangelizacija i poziv na svetost, inače će prevladati bestidnost svijeta bez Boga, koji poznaje samo zakonitost tržišta i profita. Ako se unište evanđeoska mjerila, prevagnut će podmitljivost i bešćutna volja za moći. Osim što spominje plodove vjere iz prošlosti, napominje da je vjera „baština koja obvezuje“, jer kršćanin ima odgovornost za sudbinu naroda i domovine.

Da ne bi iščeznuo *kairos*, diveći se prošlosti, Papa, osluhnuvši globalne smjerove, Crkvu u Hrvatskoj poziva da neustrašivo odgovara na kairolška teološko-pastoralna „pitanja koja se ne smiju izbjegavati“: „Što moramo sada činiti? Koji nas zadaci očekuju? Koja nam sredstva i kakva snaga stoji na raspolaganju? Pitanja su složena i na njih valja odgovarati točku po točku.“⁵⁶ Ta pitanja Crkva mora postavljati i, otvarajući se Duhu, zajednički tražiti odgovore, inače će zastati u prošlosti i odgovarati na pitanja koja nitko ne postavlja.

Svjestan plodova vjere tijekom povijesti, komunističkoga pustošenja i demokratske dvojakosti, Papa očinski poručuje: „S pravom dakle na pragu novoga tisućljeća govorimo o potrebi nove evangelizacije: nove s obzirom na način, ali uvijek iste što se tiče istinâ koje valja naviještati. Nova je evangelizacija golem zadatak: sveopći s obzirom na sadržaj i odredište, praćen potrebom prilagodbe različitim zahtjevima pojedinih krajeva.“⁵⁷

Sveti papa Ivan Pavao II. jasno naučava da je pastoralno prvenstvo *nova evangelizacija* tvrdeći da je „kršćaninov poziv svetost“⁵⁸. Evangelizacija je nužna *ad intra* i *ad extra*, pa naglašava da su vjerski sadržaj i odredište nedvojbeni, ali je žurna prilagodba u načinu pastoralnoga rada. U suprotnomu, bez sinodalne otvorenosti, može zastati u klerikalizmu i samodovoljnosti. Ali, ne može se isti način rada primijeniti u komunističko doba i u doba demokracije.

⁵⁴ Isti, *Govor u zračnoj luci Pleso*, Zagreb, 2. 10. 1998., 3.

⁵⁵ Isti, *Propovijed na svečanoj sv. Misi*, 11. 9. 1994., 5.

⁵⁶ Isti, *Govor na Žnjanu u Splitu*, 4. 10. 1998., 2.

⁵⁷ Isto.

⁵⁸ Isti, *Propovijed na svečanoj misi u sportskoj zračnoj luci u Čepinu kraj Osijeka*, 7. 6. 2003., 1.

Premda je na različite načine pokazao svoju ljubav prema Hrvatima, ipak im se ne dodvoruje, nego ih „istinujući u ljubavi“ (Ef 4,15), obvezuje: „Opravdano je sada, dolaskom slobode i demokracije, očekivati novo proljeće vjere u ovim hrvatskim krajevima. Crkva danas ima mogućnost upotrebe raznovrsnih sredstava evangelizacije i pristupa svim dijelovima društva.“⁵⁹

U okružju slobode i demokracije kršćani su pozvani „dati novo lice svojoj domovini“, ali to se ne odnosi samo na tvarnu izgradnju, nego prije svega treba učiniti sve da se u „društvu učvrste etičke i moralne vrednote“. To je „žurna zadaća“, jer bez vrjednota, koje se prvobitno odnose na „poštivanje ljudskoga života, poštivanje pravâ i dostojanstva osobe, te poštivanje pravâ i dostojanstva svakoga naroda“, „nema ni prave slobode ni istinske demokracije“.

Da se Crkva u Hrvatskoj ne bi preplašila evangelizacijskih zahtjeva i zadaća, u slobodnomu i demokratskomu društvu ne bi se smjela osloniti samo na svoje snage, pa je bitno, smatra Papa, moliti „da Crkva u vašoj katoličkoj zemlji zna, uz Božju pomoć, ispravno prepoznavati zahtjeve i zadatke nove evangelizacije te evandeoska nastojanja usmjerivati u pravomu smjeru“.⁶⁰

2.2. Poruke biskupima

Papa često koristi riječ „plodovi“, jer ne želi beživotnu, nego životnu Crkvu, koja osluškuje „znakove vremena“ i ‘obrazlaže razlog nade’ (1Pt 3,15). Da bi pastiri dosegнули razinu „prave duhovne plodnosti“, tj. svetosti, pozvani su samoprijegorno, kao ‘pšenično zrno, biti bačeni u zemlju i tamo umrijeti’ (Iv 12,24.). Sukladno tomu biskupima je poručio da, po uzoru na bl. Alojzija Stepinca, nastave svjedočiti. Poglavitito ih je ohrabrio da učvršćuju crkveno *zajedništvo*, jer ono je bitna odrednica apostolskoga poslanja. Naglasivši da će uzajamni rad i ustrajnost u ‘apostolskomu nauku’ (Dj 2,42) uroditi obilnim plodovima vjere, nade i ljubavi i biti svjedočanstvo jedinstva u Kristu, potiče na suradnju među različitim crkvenim sastavnicama, jaču duhovnu otvorenost zajedništvu i posluš Pastirima.⁶¹

Glavna zadaća vjernika, na čelu s biskupima, zahtijeva Papa, je „obnovljeno propovijedanje Kristova Evanđelja u svim društvenim sredinama“ koje je umrtvila „tragedija koju je izazvao materi-

⁵⁹ Isti, *Govor na Žnjanu u Splitu*, 4. 10. 1998., 5.

⁶⁰ Isto.

⁶¹ Usp. Isti, *Govor Svetog Oca hrvatskim biskupima*, Nadbiskupski dvor u Splitu, 4. 10. 1998., 1.

jalistički ateizam“⁶². Da bi crkveno poslanje bilo plodonosno, bitno je nadići oblik pastoralu iz komunističkoga doba i krenuti u pastoralno obraćenje, otvarajući se društvenim izazovima. Nije dovoljna sakramentalizacija i autoritarnost, nego je, u doba individualizma, žurna sinodalnost, koju prožima *zajedništvo*, suradnja i suodgovornost. Kao mjerilo vrsnoće biskupima nalaže sustavnost nove evangelizacije, da čovjek, obitelj i društvo ne bi bili zavedeni i pali u zamku potrošnje.

Svjestan društvenih i kulturnih modifikacija koje zahvaćaju vjerski život, Papa, smjerajući na potrebu duhovnosti, poručuje biskupima da su u „doba velikih promjena i preobrazbi potrebni muževi i žene žive vjere“. Naslućujući otrovne strjelice relativizma, naglašava da hrvatskomu narodu trebaju apostoli, koji su pripremljeni biti u službi vjere, tj. zagovara *društveni pastoral*, kojim će laici „zauzeto svjedočiti za Evanđelje na području kulture i politike“⁶³.

U duhu evanđelja biskupima posvješćuje koliku odgovornost snose za Crkvu i narod, skrećući im pozornost na evangelizacijski odgoj naroda, jer dolaze velike kušnje. Izričito reče: „Da bi se odgovorilo na te zahtjeve, potrebno je posebnu pozornost posvetiti odgoju svećenikâ, redovnika i redovnica te svih onih koji rade u vinogradu Gospodnjemu.“ Od svećenika očekuje da budu dosljedni svjedoci Krista i da žive ono što propovijedaju,⁶⁴ jer pastoralna obnova počinje unutarnjim obraćenjem svakog pojedinca.

U kušnje sekularnoga društva ubraja osporavanje ljudskoga života, pa prizivlje biskupima da pomognu ljudima prihvatiti čudesni Božji naum s čovjekom i upoznati svoje dostojanstvo. Traži da obitelj, kao „kućna Crkva“, bude u središtu apostolata, jer se budućnost svijeta i Crkve ostvaruje u obitelji. Hrabri ih da zagovaraju kršćansko poimanje ženidbe i obitelji i da pomognu suvremeniciima spoznati njezinu narav i njezin poziv. Izrijeком naređuje da stvaraju „sustavni i pouzdani pastoral obitelji“ i da „pastoralni djelatnici budu prikladno poučeni“ za očekivanja zaručnika i supružnika.⁶⁵

2.3. Brak, obitelj i uloga žene

Promatrajući izgradnju društva prožimanjem pravednosti, poštovanja i ljubavi, Ivan Pavao II. tvrdi da se „*kultura solidarnosti*“ prenosi posebno preko *iskustva u obitelji*“. Premda je izložena krh-

⁶² Isto, 3.

⁶³ Isto, 3.

⁶⁴ Isto, 4.

⁶⁵ Isto, 5.

kosti, za njega je obitelj „divna slika društva“, pa neumorno ponavlja da je „nužno da obitelj bude istinska ‘škola ljubavi’: obitelji duboko ujedinjene i otvorene cijelom društvu; obitelji u kojima je ljudski život prihvaćen sa svetim poštovanjem od trenutka začeća i gdje se odgaja za ljubav prema svakom ljudskom biću, bez podjele na prijatelje i neprijatelje“.⁶⁶ U tom smislu izgrađivati obitelj znači graditi društvo, odnosno nijekati brak i obitelj znači rušiti društvo.

Tada je u propovijedi podsjetio da je *Međunarodna godina* bila posvećena obitelji, pa je sve pozvao da „upravo obitelji posvetimo posebnu pažnju“. Zašto? Ujedinjeni su narodi odredili da 1994. godina bude *Međunarodna godina obitelji*. Taj je poticaj prihvatio Ivan Pavao II., odlučivši da ta godina ujedno za Crkvu bude „Godina obitelji“⁶⁷, jer za njega je „obitelj najvažnija, i to kao temeljna životna ćelija Crkve i društva“⁶⁸.

Tih se godina u svjetskoj javnosti raspravljalo o pobačaju kao postojećemu pravu, a iznenađenje je u tomu što je jedno tijelo Ujedinjenih naroda 1994. godine pripremalo 'konferenciju o stanovništvu i razvitku', u Kairu, zagovarajući demografsku politiku koja će pobačaj uzeti kao opću metodu za nadzor rađanja. Papa se, prozrevši i proročki predviđevši ciljeve svjetskih vlada, uvjeren da o obitelji ovisi budućnost Crkve, društva i naroda, odlučno suprotstavio tim zabludama. Stavši u obranu života, pozvao je kršćanske obitelji da se ne ustručavaju „predlagati istinski Božji naum s obitelji kao zajednicom života utemeljena na ženidbi, to jest na postojanome i vjernome zajedništvu muškarca i žene, međusobno vezanima javno očitovanom i priznatom vezom“.⁶⁹

Koncem prošloga stoljeća otpočela je prava lavina napada na ustanovu braka i obitelji, dvojeći u njezinu narav, a 1995. godine održana je Pekinška konferencija, na kojoj je utemeljen stav o novim ljudskim pravima. U toj bezbožnoj utvrdi sročena je *Istanbulska konvencija*, što je potvrda da se ostvaruje pripremano razaranje obitelji različitim pristranostima, osobito ideologijom roda i sve učestalijim promidžbama nenaravnih veza i transrodnosti.⁷⁰

⁶⁶ Isti, *Propovijed na svečanoj sv. Misi*, 11. 9. 1994., 8.

⁶⁷ Usp. Isti, *Pismo obiteljima* (2. 2. 1994.), IKA, Zagreb, 1994., 3.

⁶⁸ P. Aračić, Pastoralni naglasci u djelovanju Ivana Pavla II., u: I. Sabotić, Ž. Tanjić, G. Črpić (ur.), *Ivan Pavao II. Poslanje i djelovanje*. Zbornik radova sa simpozija održanog u Zagrebu 24. lipnja 2005. godine, Zagreb, 2007., 238.

⁶⁹ Ivan Pavao II., *Propovijed na svečanoj misi za obitelji*, Rijeka, 8. 6. 2003., 3.

⁷⁰ Usp. S. Dziwisz, *Život s Papom*, 200-205. M. Schooyans, *Skriveno lice UN-a*, Verbum, Split, 2006., 81-88. Kongregacija za katolički odgoj, „*Muško i žensko stvori ih*“, KS, Zagreb, 2019., 36-38.

U svim trima posjetima Hrvatskoj Papa se usmjerio obitelji, kao središnjemu pastoralnom području, koje „traži povlaštenu pozornost i jasne mjere koje će promicati i štititi njezin ustroj, razvoj i stalnost“. Da bi se obitelj mogla makar nedjeljom okupiti zajedno i Bogu iskazati štovanje, Papa naučava da treba „poštovati svetost blagdansko dana“. Povezujući teološko utemeljenje i društvenu uvjetovanost obitelji, usmjeruje se na rješavanje „stambenoga prostora i na pitanje zaposlenosti“. Smatra da taj način pomoći pridonosi rješavanju drugih životnih poteškoća, kao što je „skrb za bolesnike i starije osobe“ te sprječavanje širidbe zločina i korištenja droge.⁷¹

Osim što je svoje poruke posvetio zaštiti naravnosti braka i obitelji, također se zauzeo za obranu dostojanstva žene. Uništavanje braka i obitelji ubrzala je Pekinška konferencija, čija je proslava pete obljetnice bila u New Yorku 2000. godine, pod naslovom *Women 2000: Gender Equity, Development and Peace for the 21st Century*. Željelo se ubrzati tijek koji vodi prihvatanju „novih ljudskih prava“ prema UN-u, a vezan uz „seksualna prava“, na čemu su osobito ustrajale isključive feminističke nevladine udruge. Zacrtano je da se pomoću ideologije roda, a pod isprikom za prava žene, nadide uobičajena kultura, jer izrabljuje ženu, a žena mora biti na čelu novoga kulturnoga prevrata. Ta nova kultura, utemeljena na ideologiji roda, zahtijeva uništavanje naravnoga braka i obitelji.⁷²

Papa Ivan Pavao II., koji je ženama otvarao sve više mjesta u Crkvi, često je govorio o njima, a u pismu *Mulieris dignitatem* naglasio je ženski 'genij', dostojanstvo i poziv žene. Shvativši namjere liberalnih ideologa, prigodom proglašenja blaženom s. Marije Propetoga Isusa Petković, naglasio je ulogu žene kao 'supruge, majke i posvećena života' u obitelji, u društvu, u crkvenoj zajednici, rekavši: „Tebi je Bog povjerio na poseban način stvorenja, te si pozvana postati nezamjenjiva potpora postojanju svake osobe, posebno pak u krugu obitelji.“⁷³

2.4. Pastoral mladeži

Mladi su neizostavan cilj Papinih posjeta, s porukom Crkvi da žurno osmisli pastoral mladeži. Za prvoga posjeta, tijekom rata, pozvao ih je da budu 'svjedoci i graditelji mira', a za trećega susre-

⁷¹ Ivan Pavao II., *Propovijed na svečanoj misi za obitelji*, Rijeka, 8. 6. 2003., 3.

⁷² Usp. M. Schooyans, *Skriiveno lice UN-a*, 81-88, 187-192.

⁷³ Ivan Pavao II., *Propovijed na misi proglašenja blaženom s. Marije Propetoga Isusa Petković*, Dubrovnik, 6. 6. 2003., 4.

ta, u Rijeci, očekuje da budu „straža jutarnja, narod blaženstava“⁷⁴. Jamac uspjeha u njihovu poslanju je činjenica da „postoji samo jedan put: slušati Isusa Krista, dopustiti da vas prožme njegova milost“. To je temeljni uvjet, jer ako „čovjek odbacuje ili zapostavlja Boga, skoro se neminovno počinje klanjati ispraznim idolima“, potaknuvši ih „da odbace te napasti“. U mladeži vidi „budućnost ovih krajeva i Crkve u Hrvatskoj“, pa ih poziva da revno otvore vrata Kristu, jer on ima odgovor na njihova očekivanja, a pastirima govori da je obitelj, pastoral djece i mladeži odrednica izgradnje budućnosti Crkve i društva.⁷⁵

Da bi se mladi kršćani mogli suočiti s promjenjivim konformizmima i u svoju sredinu unositi blaženstva, pozvani su evanđeljem „razvijati zdrav kritički duh“ i tako naučiti „razlikovati dobro od zla i ne biti površni u prosuđivanju“⁷⁶. Osim što im poručuje da ta mudrost resi zrelu osobu, istodobno ih potiče da gaje „odgovornost za svoju domovinu“, jer ona od mladeži očekuje doprinos na izgradnji društvenoga života, gospodarstva, politike i kulture.

Poruka je to Crkvi da uoči kako treba odgajati mladež. Jer, opasnost je, kako reče Papa, da mladež, pred poteškoćama, skrene u hedonizam, drogu i alkohol. Da ne bi došlo do duhovne i vjerske praznine, čudorednoga i društvenoga nazatka, treba tražiti rješenja u duhu evanđelja, otkrivajući bogatstvo vjere. Kao uzor u tom hodu predočio im je bl. Stepinca, pozivajući ih na solidarnost, na suživot s različitim osobama i kulturama i suradnju među narodima.

Papa s pravom zagovara pastoral mladeži, jer zna da je budućnost Crkve i naroda u njihovim rukama, kako im je poručio u Solinu. Stoga se moraju suočiti s velikim izazovima, preuzimajući „odgovorne položaje na dobro građanskoga društva i Crkve“⁷⁷, pa ih treba u tomu smjeru odgajati. Zdušno ih potiče da nađu svoje mjesto u Crkvi i društvu i da velikodušno prihvate zadaće koje im se povjeravaju u obitelji i izvan nje, tvrdeći da svako uređenje života izvan Božjega nauma vodi neuspjehu.⁷⁸ Zauvijek će odzvanjati njegove riječi iz Solina: „Još mi je ostala jedna riječ ...: Isus Krist je put istina i život. ... Odlučnu ulogu ima izbor pravih, a ne prividnih vrijednosti; izbor prave istine, a ne poluistinâ ili možda lažnih isti-

⁷⁴ Isti, *Riječi mladima uz molitvu Kraljice neba*, 8. 6. 2003., 1.

⁷⁵ Isti, *Andeosko pozdravljenje*, Zagreb, 11. 9. 1994. Usp. Isti, *Govor Svetog Oca hrvatskim biskupima*, Nadbiskupski dvor u Splitu, 4. 10. 1998., 5.

⁷⁶ Isti, *Govor pred zagrebačkom katedralom*, 1. 10. 1998., 2.

⁷⁷ Isti, *Riječi mladima uz molitvu Kraljice neba*, 8. 6. 2003., 1.

⁷⁸ Usp. Isti, *Poruka vjeroučiteljima, nastavnicima i predstavnicima crkvenih pokreta*, Solin, 4. 10. 1998., 4.-6.

na. Ne vjerujte onima koji vam obećavaju laka rješenja. Bez žrtve se ne može sagraditi ništa veliko.“⁷⁹

2.5. Pravna država i pravo na život

„Hodočasnik mira“, ustrajno oblikujući odrednicu mira, govorio je i o temeljima pravne države, što je osobito naglasio za trećega posjeta, 2003. godine. Demokratskom je Hrvatskom tada upravljala vlast s komunističko-liberalnom pozadinom. No Papa je pozvao sve koji imaju građansku i vjersku vlast da se „ne umaraju liječiti rane uzrokovane okrutnim ratom i uklanjati posljedice totalitarnoga sustava“⁸⁰.

Budući da je Zapadna Europa, doživljujući kršćanstvo kao smetnju, skrenula u bezboštvo, papa je Ivan Pavao II. je na sinodi o Europi, upozorio na „gubljenje kršćanskoga spomena i baštine, praćeno nekom vrstom praktičnog agnosticizma i vjerske ravnodušnosti“⁸¹. Podržao je Hrvatsku na europskomu putu, govoreći da je „predala zahtjev da postane *sastavni dio*, također u političkome i gospodarskome pogledu, *velike obitelji europskih naroda*“⁸².

Hrvatska je proživjela velike nesreće XX. stoljeća, da bi se okrenula slobodi i miru. Ali, „mir nije puka odsutnost rata“⁸³, što je bitno osvijestiti kad je riječ o agresiji na Ukrajinu, nego je i znak mira jamstvo „prava na život i nezavisnost svih naroda“⁸⁴, štoviše, postojanost i prava veličina neke države temelji se na vrjednotama „kao što su dostojanstvo osobe, čudoredna i umna čestitost, vjerska sloboda, obrana obitelji, prihvaćanje i poštovanje života, solidarnost, mjerodavnost i sudjelovanje, poštovanje manjinâ“⁸⁵. Tim je mislima Papa usmjeren trećemu tisućljeću, jer se radi o temeljima koji obvezuju svaki narod da svoj pravni sustav uskladi sa zahtjevima pravne države.

⁷⁹ Isto, 6.

⁸⁰ Isti, *Govor pape Ivana Pavla II. na svečanom dočeku*, Zračna luka Omišalj na Krku, 5. 6. 2003., 4.

⁸¹ Isti, *Pobudnica Ecclesia in Europa* (29. 6. 2003.), KS, Zagreb, 2003., 7. Usp. HBK, *Pismo hrvatskih biskupa povodom pristupnih pregovora za ulazak Republike Hrvatske u Europsku uniju*, GK, Zagreb, 2010., 4, 14.

⁸² Ivan Pavao II., *Govor pape Ivana Pavla II. na svečanom dočeku*, Zračna luka Omišalj na Krku, 5. 6. 2003., 3.

⁸³ GS, 78.

⁸⁴ Isti, *Govor pred zagrebačkom katedralom*, 1. 10. 1998., 4.

⁸⁵ Isti, *Govor pape Ivana Pavla II. na svečanom dočeku*, Zračna luka Omišalj na Krku, 5. 6. 2003., 3.

Znajući da demokracija sadržava izazove koji društvo mogu strovaliti u etički relativizam, pa da ne bi poprimila novo lice komunizma, Papa očekuje da se „u sve savršenijem obliku priznaju i prihvaćaju temeljna prava ljudske osobe, počevši od prava na život od njegova početka do njegova naravnoga prestanka.“ Svako društvo nastoji razvijati blagostanje, ali, da pravna država ne bi podcijenila vrijednost života, siromašne i nemoćne, Papa naučava da se „stupanj civilizacije jednoga naroda mjeri osjetljivošću koju pokazuje prema svojim najslabijim članovima i onima koji su slabije životne sreće, te nastojanjem kojim se zauzima za njihov ponovni oporavak i potpuno uključivanje u društveni život“⁸⁶.

Što se tiče zaštite života, Crkvu je pozvao da sudjeluje u „postupku ljudskoga promaknuća“ i da pred naletom „kulture smrti“, koja zagovara pobačaj, eutanaziju, ideologiju roda, predlaže „kulturu života“, jer je obrana života sastavni dio crkvenoga poslanja. Promaknuću života Crkva pridonosi, ako ustrajno ostane vjerna svojoj prvobitnoj i glavnoj zadaći, a to je ‘navještaj evanđelja i odgoj savjesti’, pa je razumljivo što potiče vjernike da odgovore na pitanje: „Živim li svoj život kao poziv i poslanje?“⁸⁷. Radi se o veoma suvremenim porukama, jer danas, kao nikada prije u povijesti čovječanstva, život, od rođenja do prirodne smrti, nije bio tako ugrožen.⁸⁸

2.6. Kardinal Stepinac – zaštita hrvatske Crkve

Dolasci pape Ivana Pavla II. veoma su povezani s osobom kardinala Stepinca. To se osobito odnosi na njegov drugi dolazak, kada ga je, kao mučenika vjere, 3. listopada 1998., proglasio blaženim. Kardinal Stepinac bio mu je istinsko nadahnuće, pa ne čudi što ga Papa u svojim porukama spominje, tvrdeći da je „bedem Crkve u Hrvata“⁸⁹. Opisavši ga kao ‘najsvjetliji lik’ koji je „neustrašivom odvažnošću svjedočio privrženost evanđelju i vjernost apostolskoj Stolici“⁹⁰, postavlja ga za uzor vjere i prikazuje kao onoga koji je „svojom prisutnošću, svojim radom, svojom hrabrošću i strpljivošću, svojom šutnjom, i, napokon, svojom smrću, pokazao da je istinski

⁸⁶ Isti, *Govor pred zagrebačkom katedralom*, 1. 10. 1998., 4.

⁸⁷ Usp. Isti, *Propovijed na svečanoj misi u sportskoj zračnoj luci u Čepinu kraj Osjeka*, 7. 6. 2003., 3.

⁸⁸ Usp. Isti, *Govor pred zagrebačkom katedralom*, 1. 10. 1998., 5. Isti, *Govor Svetog Oca hrvatski biskupima*, Nadbiskupski dvor u Splitu, 4. 10. 1998., 5.

⁸⁹ Isti, *Govor u međunarodnoj zračnoj luci Pleso*, Zagreb, 10. 9. 1994., 4.

⁹⁰ Isti, *Osvrt na posjet Zagrebu i Hrvatskoj prilikom uobičajene generalne audijencije u srijedu*, Vatikan, 14. 9. 1994.

čovjek Crkve". Stepinac je, kao pobornik povijesti, u komunizmu najizvrsnije tumačio tradiciju našega naroda, pa je „uvijek ispovijedao duboko zajedništvo s Petrovom Stolicom“⁹¹.

U propovijedi tijekom obreda proglašenja blaženim predočio je Stepinca kao „pšenično zrno“, koje je palo na hrvatsku zemlju i donijelo „obilat rod“ (Iv 12,24), tj. „novi plod svetosti“. Stepinac, kojemu je Isus jedini Učitelj, položio je život za svoje vjernike. Njegovu je veličinu Papa sažeo riječima: „U osobi se novoga blaženika *spaja*, da se tako izrazim, *cjelokupna tragedija koja je pogodila hrvatsko pučanstvo i Europu* tijekom ovoga stoljeća obilježena trima velikim zlima: fašizmom, nacizmom i komunizmom. On je sada u nebeskoj slavi okružen svima onima koji su, kao i on, dobar boj bili, kaleći svoju vjeru u kušnjama i nevoljama.“ Naglasio je kako „blaženi Alojzije Stepinac svojem narodu pruža svojevrсни kompas da bi se znao orijentirati. Evo glavnih točaka: vjera u Boga, poštivanje čovjeka, ljubav prema svima sve do praštanja, jedinstvo s Crkvom kojoj je na čelu Petrov nasljednik“.

2.7. Kulturom i znanošću primjereno odgovoriti na promjene

Da Crkva ne bi izgubila vezu s društvenom zbiljom, treba se povezati s kulturom, odnosno inkulturirati se. Na susretu s predstavnicima kulture i znanosti Papa je potvrdio da Crkva „poštuje i cijeni umni rad kao plod stvaralaštva ljudskoga duha“. Predočivši bogatu kulturnu baštinu hrvatskoga naroda, čijemu je razvitku, tijekom mnogih stoljeća, kršćanstvo bitno pridonijelo, poručuje da je i danas „kršćaninova zadaća unositi svjetlo Evanđelja u različite stvarnosti društvenoga života, uključujući i svijet kulture“.⁹²

Papa uočava da su Hrvatsku, kao i Europu, zahvatile velike, gotovo dramatične promjene, koje otvaraju poticajna obzorja i poteškoće. Na bitne promjene ne smije se ostati ravnodušan, nego treba „znati prikladno odgovoriti“. Budući da globalno i sekularno društvo promiče zbunjujuće antropološke promjene u duhu relativizma, Papa je bezuvjetno poručio da „sam odgovor mora biti plod premišljanja istine o čovjeku i potrebe poštivanja moralnih vrijednosti upisanih u njegovu narav“.⁹³ Prema njemu, nema pravoga napretka bez poštivanja etičkoga opsega kulture, a dobro se osobe ne može rastaviti od skrbi za zajedničko dobro, pa pothvati mislilaca i znanstvenika velikodušno i nesebično služe čovjeku i društvu.

⁹¹ Isti, *Propovijed na Večernjoj sa svećenicima, redovnicima, redovnicama i svećeničkim pripravicima*, Zagreb, 10. 9. 1994., 3.

⁹² Isti, *Poruka predstavnicima kulture*, Zagreb, 3. 10. 1998., 1.

⁹³ Isto, 2.

U tomu surjeđu povezuje kulturu i Crkvu, jer svrha kulture je služenje dobru osobe, a služenje čovjeku susretište je Crkve sa znanošću i kulturom. Unatoč napetostima tijekom povijesti, Crkva je uvijek bila osjetljiva za kulturne vrijednosti i istraživanja. Kada se radi o hrvatskoj kulturi, zapaža da su se Hrvati, ušavši u Crkvu, uključili u zapadnu uljudbu, te se od tada u Hrvatskoj bilježi kulturni i znanstveni napredak. Svemu tomu Crkva daje svoj presudni udio, što se osobito vidi u osnivanju škola i sveučilišta. Poziva Crkvu da ustraje, jer je to sastavni dio njezina služenja evanđelju.

Vrsnoći dijaloga između kulture, znanosti i vjere, smatra Papa, pridonosi uključivanje bogoslovnih fakulteta u sveučilišta, jer su sveučilišta povlaštena mjesta dijaloga, a teološki se učinci u tomu mogu lakše „pretakati u odgoj novih naraštaja, usmjeravajući njihova moralna opredjeljenja u djelatno uključenje u društvo“. Govoreći zastupnicima kulture i znanosti, kao zastupnik personalističke antropologije, potiče ih da škole i sveučilišta „budu prave kovačnice misli“, koje će odgajati djelatnike na različitim područjima ljudskih spoznaja da budu u službi čovjeka.⁹⁴

Što se tiče bezboštva smatra da će uzajamni odnos vjere i razuma pridonijeti procvatu etike i duhovnosti, a to je ujedno najbolja obrana od suvremenoga izazova hedonizma. To je izvrstan način da se čovjek, obitelj i društvo izgrađuju u vrijednosnomu sustavu, koji je sukladan istini te vodi radosti i nadi. Time se izbjegava „drama loma između kulture i Evanđelja“. Potiče povezivanje vjere i kulture, jer je uvjeren da kultura koja odbacuje Boga nije posve ljudska. Promiče tu misao, jer Bog je stvorio čovjeka na svoju sliku i priliku i otkupio ga Kristovim djelom. Zbog toga čovjek mora biti središte svakog oblika kulture i oslonac svake znanstvene težnje.⁹⁵ Budući da Papa doživljuje svijet kao pozornicu, na kojoj je svatko pozvan ispuniti svoju ulogu na Božju slavu, skrenuo je pozornost kršćanskim muževima i ženama s područja znanosti i kulture da je njihova zadaća stalno evangelizirati u sredini u kojoj žive i rade.

2.8. Vjernici laici

Godine 1998. papa Ivan Pavao II. u Solinu se susreo s nastavnicima i profesorima, učiteljima i vjeroučiteljima, predstavnicima crkvenih udruga i pokreta. U duhu Sabora poručio im je da vjernici laici, kojima je posvetio pobudnicu *Christifideles laici*, „imaju

⁹⁴ Isto, 4.

⁹⁵ Isto, 4.

vlastito mjesto u Crkvi“⁹⁶. Budući da po krštenju sudjeluju u poslannju Crkve, Papa ih „poziva na obnovljeni misionarski poziv“⁹⁷, jer je kršćanski poziv, po svojoj naravi, poziv na apostolat.

Vjernike laike hrabri da velikodušno preuzmu svoj udio odgovornosti za život crkvenih zajednica, poglavito za župne zajednice, pridonoseći živosti „na području bogoštovlja i vjerske pouke te u promaknuću raznovrsnih misijskih i karitativnih djela“. Vjernici-ma laicima svojstven je *indole secolare*, pa ih, da se ne bi sveli na elitizam ili postali suparnici župi, odnosno ostali u pobožnjačko-osjećajnim razinama, usmjeruje na zauzetost u društvu i kulturi, gospodarstvu i politici, jer „kršćani mogu preoblikovati svijet i graditi civilizaciju istine i ljubavi“⁹⁸.

Crkvene su udruge i pokreti stvarnost, pa Crkva po njima, na neki način, mijenja svoju „fizionomiju“. Stoga Ivan Pavao II. naučava da treba „promicati zdravi pluralizam raznih oblika udruživanja, odbacujući isključivosti, kako bi se stvorio prostor za karizme, koje Duh Sveti ne prestaje dijeliti u Crkvi“. Govori o zdravomu pluralizmu bez isključivosti, da se ne bi među njih uvukle zablude, koje bi poticale usporedni pastoral, što bi ugrozilo crkveno jedinstvo. Jasno naznačuje da je posebna zadaća crkvenih pokreta i udruga promicati crkveno zajedništvo pod vodstvom biskupa.⁹⁹

Nastavnici i vjeroučitelji, osim što im je povjerena služba odgoja mladeži, pozvani su im biti uzori i vođe. Budući da odgojni nacrt mora biti bogat duhovnim, ljudskim i kulturnim vrjednotama, ističe da se škola ne smije ograničiti na prenošenje znanja, nego je obvezatna upućivati kojim putem treba ići tražeći životni smisao. Zbog toga ulaganje u odgoj novih naraštaja znači ulaganje u budućnost Crkve i naroda. Odgojitelji imaju osobito poslanje, jer o njima velikim dijelom zavisi koji će oblik imati i u kojemu će pravcu biti usmjerena budućnost. Da mladež ne bi zapala u ispraznost života, prvobitno im treba svjedočiti ljubav koja se zna žrtvovati i strpljivost, koja zna čekati s pouzdanjem. Potiče vjeroučitelje da u školama i župnim zajednicama mladeži prenesu razlog života i nade i da im pomažu upoznati Isusa Krista.¹⁰⁰

⁹⁶ Isti, *Poruka vjeroučiteljima, nastavnicima i predstavnicima crkvenih pokreta*, Solin, 4. 10. 1998., 3.

⁹⁷ Isti, *Propovijed na svečanoj misi u sportskoj zračnoj luci u Čepinu kraj Osijeka*, 7. 6. 2003., 4.

⁹⁸ Usp. Isto, 6.

⁹⁹ Isti, *Poruka vjeroučiteljima, nastavnicima i predstavnicima crkvenih pokreta*, Solin, 4. 10. 1998., 3.

¹⁰⁰ Usp. Isto, 4-5.

Pozivom vjernika laika na misionarsku zauzet u Crkvi i u svijetu, Papa mijenja smjer pastoral, potičući na njegovo duboko obraćenje u Hrvatskoj, jer time, s jedne strane, deklerikalizira pastoral, a s druge otvara mjesto sinodalnosti. Tako cjelovito obzorje danas je nasušna potreba u pastoralu, jer je suvremeno „društvo dramatično rascjepkano i podijeljeno“¹⁰¹, te povećava svjetovni vjerski individualizam, koji narušava pripadnost vjerskoj zajednici.

Žuran je integralni i kreativni pastoral, jer se, osobito pomoću medija i društvenih mreža, širi virtualni svijet i tzv. „teologija blagostanja“, koja se temelji na uspjehu i tržišnim postavkama, potražnji i potrošnji. Radi se o svojevrsnoj 'šuljajućoj' ideologiji, koja obezvrjeđuje čovjeka, vrijednost zajednice i odnos sa svetim, promičući svijet bez Boga. To stvara suzdržanost prema crkvenim ustanovama a zagovara „institucionalni sekularizam“, kojim se smanjuje pripadnost Crkvi i razvodnjuje crkveni život, privatizira vjera i širi agnosticizam.

ZAKLJUČAK

Čim su sazrele okolnosti, Ivan Pavao II., kao jedan od najutjecajnijih autoriteta XX. stoljeća, posjetio je Hrvatsku i u teškim vremenima odaslao poruke ohrabrenja. Na više načina i u različitim prigodama, javno i osobno zauzimao se i pridonio je priznanju Hrvatske i promicanju Hrvata u svijetu. Unatoč nekim suprotnostima i nasilju, a u prijelazu iz komunističke diktature u demokraciju, u Hrvatskoj je susreo vrlo živu Crkvu i društveni napredak, odlučnu duhovnu i tvarnu obnovu.

Poticao je Crkvu da se zauzme za oprost i pomirbu, očuvanje dostojanstva života i baštinu vjere, da razvija kulturu mira i uljudbu ljubavi. Zahvaljivao je Bogu za narod koji je, unatoč presudnim povijesnim razdobljima, ostao vjeran kršćanskim korijenima, ističući bl. Stepinca, kao uzora svetosti i primjer vjernosti Crkvi. Obvezao je Crkvu, u odnosu na pastoral u komunističko doba, da u duhu Sabora traži nove načine rada i svjedočenja za Krista, da bi u demokratskom okružju prikladno odgovorila na izazove 'sadašnjega trenutka'. Papine su poruke nadahnjujuće i suvremene, pa se kao Crkva i narod trebamo upitati koliko su one zaživjele i što bismo trebali ustrajno obnavljati.

Osim što je poruke prilagodio povijesnomu trenutku, Crkvi je uputio dalekosežne smjernice za pastoralnu obnovu u Hrvatskoj, naglasivši žurnost nove evangelizacije, obiteljskoga pastoral

¹⁰¹ Isti, *Propovijed na svečanoj misi za obitelji*, Rijeka, 8. 6. 2003., 5.

i pastoralu mladeži, ulogu vjernika laika i važnost kulture i znanosti. Poznajući marksističku narav, globalne društveno-kulturne i političko-gospodarstvene promjene, upozorio je Crkvu i narod da je „cijena demokracije velika“, da postoje zamke relativizma, nazrijevši da se, ispod pukotina liberalno-sekularnoga zamršaja, na površini može pojaviti novi oblik komunističkog totalitarizma. Osim što je došao u glavna hrvatska marijanska svetišta, u svim svojim porukama Papa Crkvu i hrvatski narod stavlja pod zaštitu Blažene Djevice Marije, čiji je „primjer *uzvišena škola života*“¹⁰².

Da bi imao prepoznatljivu budućnost, potaknuo je hrvatski narod da 'izgrađuje demokraciju utemeljenu na čudorednim vrijednostima urezanima u narav ljudskoga bića'. Hrvatsku je pozvao na vjernost Bogu i kršćanskim korijenima, jer kršćanstvo učinkovito pridonosi „njezinoj sadašnjosti i njezinoj budućnosti“¹⁰³.

MESSAGES OF JOHN PAUL II FOR CROATIAN PASTORAL RENEWAL

Summary

Saint Pope John Paul II visited Croatia in 1994, 1998 and 2003, sending encouraging and meaningful messages to the Croatian Church in order to strengthen the brothers and sisters of the Catholic community, who remained faithful to Christ during the times of religious persecution. The pastoral messages reveal how much the Pope understood and loved the Croats, wishing the Church to experience renewal by proclaiming the Gospel and bearing witness to the faith. The author considers the socio-cultural and church context of his visits and the messages he sent. In his analysis of the messages, the author looks back at the communist era, the events of the Croatian War of Independence, and the period of transition to a democratic system. In the second part, he presents areas for pastoral renewal, analysing the guidelines sent to the Church and all Croatian citizens.

Keywords: John Paul II, communism, democracy, culture, war, peace, faith, family, youth

¹⁰² Isti, *Govor na molitvi Šestoga časa*, Zadar, 9. 6. 2003., 4.

¹⁰³ Isti, *Govor pape Ivana Pavla II. na svečanom dočeku*, Zračna luka Omišalj na Krku, 5. 6. 2003., 3.